

Єгор Єгоров
м. Переяслав

ПАМ'ЯТКИ НІЕЗ «ПЕРЕЯСЛАВ» У МЮЗИКЛІ «СОРОЧИНСЬКИЙ ЯРМАРОК»

У статті розкривається роль НІЕЗ «Переяслав» у створенні мюзиклу «Сорочинський ярмарок». Проводиться аналіз фільму, визначено сцени, зняті на території НІЕЗ «Переяслав» та об'єкти, що були задіяні у зйомках.

Ключові слова: пам'ятки, НІЕЗ «Переяслав», музей просто неба, скансен, Сорочинський ярмарок, мюзикл, кіно, зйомки.

У контексті вивчення фільмографії, створеної на базі переяславських музеїв (кінофільми, серіали, телепередачі), на прикладі мюзиклу «Сорочинський ярмарок», здійснено спробу проаналізувати комплекс пам'яток НІЕЗ «Переяслав». До уваги взято інтер'єрні та екстер'єрні сцени фільму. На момент написання статті автору відомо про понад п'ятдесят відповідних відеоджерел.

З часу появи в телевізійному просторі мюзикл «Сорочинський ярмарок» набув неабиякої популярності з-поміж глядачів. Популярний склад акторів, задіяних у зйомках, забезпечив фільму значний успіх. Великою мірою він сприяв популяризації як Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини, так і НІЕЗ «Переяслав» в цілому. Через показ у телефірах різних телеканалів інформація про цей розважальний продукт неодноразово з'являлася у друкованих засобах масової інформації. Важливе значення у створенні відповідного колориту мали пам'ятки архітектури, експоновані в переяславському скансені та поза ним.

Основним джерелом інформації для подальшого аналізу виступили безпосередньо сцени мюзиклу, відзняті в Переяславі, а також публікації у місцевій пресі.

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» – один з найбільших музейних комплексів України, де зосереджено значну кількість пам'яток народної архітектури та побуту. Особливе місце в його структурі займає Музей народної архітектури та побуду Середньої

Наддніпрянщини. Заснований у 1964 р. він став першим музеєм просто неба в Україні. Скансен створювався при безпосередній участі корифеїв вітчизняної музейної справи – М. І. Сікорського, П. Т. Тронька, Є. Ф. Іщенко, М. І. Жама та інших. Розташований на околиці міста Переяслава в урочищі Гора, сьогодні він має площу 24,2 га та структурно поділений на п'ять розділів: матеріальна культура найдавнішого часу, ремесла та промисли, вітряки, 12 тематичних музеїв та основний розділ – українське село Середньої Наддніпрянщини II пол. XIX – поч. XX ст. У забудові він має майдан, центральну вулицю та кутки, характерні для українського села Середньої Наддніпрянщини. До експозиції музею входить: 385 пам'яток народної архітектури XVII–XIX ст., 20 дворів з хатами та господарськими будівлями, 25 різноманітних установок та майстерень, понад 20 тис. творів народного мистецтва, знярядь праці, речей побуту та вжитку¹. Саме тому на базі заповідника було створено велику кількість художніх і документальних фільмів, серіалів та телевізійних програм.

Зйомки мюзиклу «Сорочинський ярмарок» на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини тривали упродовж 26 червня – 12 липня 2004 р.². Фільм було знято на замовлення телеканалу «Інтер» режисером Семеном Горим за мотивами однойменної повісті М. В. Гоголя³. Прем'єра мюзиклу відбулась 1 січня 2005 р. До знімальної групи фільму увійшли: режисер-постановник Семен Горим, сценаристи: Аркадій Гарцман, Ігор Шуб, Семен Горим, оператор-постановник Олексій Степанов, художник-постановник Віталій Ясько, музика і вірші Костянтина Меладзе, художник по костюмах Анжела Лисиця, художник-гример Анжела Посохова, звукорежисери: Олександр Цельмер, Любов Цельмер, продюсерська група: Сергій Амелічев,

¹ Сікорський М. І., Шимченко Д. К. Переяславські музеї просто неба / ред. О. Помойницький. [Б. м.]: Науково-виробнича фірма «Світа», 2000. С. 3.

² Батрак В. 17 днів, які потрясли Переяслав... «Вісник Переяславицини». 2004. 16 липня. С. 11.

³ [Інф. «ВП»] «Сорочинський ярмарок» приїхав до Переяслава. «Вісник Переяславицини». 2004. 30 червня. С. 2.

Ольга Менская. Продюсерами мюзиклу виступили Тарас Гавриляк та Влад Ряшин.

У зйомках кінофільму були задіяні відомі артисти та співаки української та російської естради: Георгій Хостікоєв – Грицько, Надія (Мейхер) Грановська – Параска, Софія Ротару – циганка, Валерій Меладзе – чорт, Андрій Данилко – Хівря, Андрій Федорцов – москаль, Анатолій Дяченко – Черевик, Юрій Гальцев – піп, Сергій Мельниченко – кум Цибуля, Ніна Білоконь – кума Цибуля, Ірина Білик – співачка Ліона, Віктор Цекало – шинкар, Василь Баша – Козак, Володимир Задніпровський – московський купець, Віра Брежнєва – Мотря, Світлана Лобода – Горпина, Руслана Писанка – актриса на ярмарку, Юрій Радковський, Ярослав Гуревич – друзі Грицька, Петро Чорний – циган, Георгій Дрозд – кравець, Володимир Горобей – Писар, Людмила Ігнатенко – мати шинкаря, Любов Богдан – дружина шинкаря, Йосип Найдук – пан, Лілія Майборода – крамарка, Андрій Криворучко – фотограф та інші.

Зйомки мюзиклу проходили як у павільйонах кіностудії імені О. П. Довженка, так і під відкритим небом, зокрема, в переяславському скансені. Активну участь у зйомках брали працівники музею (двадцять осіб)⁴ та місцеві жителі (в масових сценах фільму було задіяно більше чотирьохсот осіб)⁵.

При створенні окремих епізодів фільму, в якості екстер'єрів були використані краєвиди (плани) та об'єкти НІЕЗ «Переяслав». До основних його сцен потрапили наступні локації: садиба заможного селянина-промисловця та базарна площа (ярмарковий майдан). До першої локації увійшли об'єкти: хата заможного селянина-промисловця із с. Єрківці Переяслав-Хмельницького р-ну Київської області, повітка-олійниця та погрібник із с. Рудяків Бориспільського р-ну Київської обл. (Див. Додаток). До другої – крамниця (лавка) з с. Ярешки Баришівського р-ну Київської області, крамниця (лавка) з с. Гланишів Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., крамниця (лавка) з с. Соснова Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., крамниця-комора з с. Дениси Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., будівля сільської управи з с. В'юнище

Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., реконструкція торгових рядів (Див. Додаток).

Основне дійство фільму, безпосередньо ярмарок, знімалося у центральній частині музею на ярмарковій площі (центральному майдані). Епізоди, відзняті на цій локації, можна побачити протягом усього мюзиклу. Зокрема, на початку фільму саме на базарній площі відбувається перша поява персонажів мюзиклу. Так, у кадрі вперше з'являються персонажі: фотограф (Андрій Криворучко), пан (Йосип Найдук), циганка (Софія Ротару), циган (Петро Чорний), кума Цибуля (Ніна Білоконь), чорт (Валерій Меладзе), Піп (Юрій Гальцев), московський купець (Володимир Задніпровський), козак (Василь Баша), шинкар (Віктор Цекало), дружина шинкаря (Любов Богдан), кравець (Георгій Дрозд), кум Цибуля (Сергій Мельниченко), актриса на ярмарку (Руслана Писанка). Також саме на цій локації в одній із сцен фільму (18 хв 23 с – 21 хв 51 с) Москаль (Андрей Федорцов) та актриса (Руслана Писанка) виконують пісню К. Меладзе «Нормально».

Упродовж фільму у сценах, що були зняті на цій локації з'являються такі пам'ятки: Крамниця (лавка) з с. Ярешки Баришівського району Київської обл., Крамниця (лавка) з с. Гланишів Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., Крамниця (лавка) з с. Соснова Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., Крамниця-комора з с. Дениси Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., Будівля сільської управи з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., торгові ряди, альтанка (Див. Додаток).

Наступна локація – садиба заможного селянина промисловця. Вона з'являється у кадрі на початку фільму. У короткому епізоді (2 хв 17 с – 2 хв 24 с), в кадрі на передньому плані, ми бачимо молодих людей, які збирають яблука, а на задньому – повітка-олійниця (Див. Додаток).

Наступним об'єктом цієї локації, що фігурує у фільмі є погрібник с. Рудяків Переяславського повіту Полтавської губернії середини ХІХ ст. (Див. Додаток). Цей об'єкт з'являється у короткому епізоді (27 хв 14 с – 27 хв 52 с), що супроводжує розповідь козака (Василь Баша) про «чортівщину». Цей епізод є екранізацією, що відтворює сюжет з повісті М. В. Гоголя «Сорочинський

⁴ Фрагменти сценарію фільму з нотатками М. С. Свитко. *Особистий архів Є. Г. Єгорова*. С. 9, 12, 16.

⁵ Набок В. Любов Богдан: «Мені сподобалися переяславці!». *«Вісник Переяславщини»*. 2004. 9 липня. С. 11.

ярмарок», а оповідач (козак) говорить словами одного з персонажів твору: «...Засідатель – щоб він не дїждав більше витирати губи після панської слив'янки – одвїв для ярмарку прокляте місце, на якому, хоч лусни, ні зернини не продаси. Бачиш ти отой старий розвалений сарай, що генген стоїть під горою? В тому сараї й водяться чортячі штуки; і жоден ярмарок на цьому місці не минав без біди. Вчора волосний писар проходив пізно ввечері, коли зирк, – аж у вікно на даху висунулось свиняче рило та й рохнуло так, що йому мороз пішов за спиною; так і жди, що знову з'явиться червона свитка!»⁶. У самому ж епізоді ми бачимо волосного писаря (Володимир Горобей), що йде повз погрібник наспівуючи: «Ой хто п'є – тому наливайте... Хто не п'є – тому не давайте...»⁷. Зупинившись біля «сараю», він бачить як дверцята погрібника раптом відчиняються і назовні вивалюється «нечиста сила» – чоловіча фігура у чорному з свинячою головою. Побачивши це писар починає чимдуж тікати.

Одним з основних об'єктів, що був використаний у зйомках мюзиклу, є хата заможного селянина-промисловця с. Єрківці Переяславського повіту Полтавської губернії 60-х рр. XIX ст. (Див. Додаток). Цей об'єкт неодноразово фігурує у кадрах фільму, а перша його поява відбувається у сцені сварки Хіврі (Андрій Данилко) з Саватієм (Анатолій Дяченко) з приводу сватання їхньої доньки Параски (42 хв 32с – 47 хв 27 с). Визначена сцена також є екранізацією епізоду з твору М. В. Гоголя⁸. У мюзиклі сварка відбувається саме на фоні хати заможного селянина-промисловця. Під час сварки персонаж Андрія Данилко (Хівря) виконує пісню К. Меладзе «Ти напився як свиня». Також ця пам'ятка присутня у сцені монологу Саватія Черевика до пса Бровка (50 хв 28 с – 51 хв 29 с).

Об'єктами, що фігурують у сцені зустрічі Хіврі (Андрій Данилко) з попом (Юрій Гальцев) (55 хв 51 с – 56 хв 11 с) є Трьохсвятительська церква та хата заможного селянина-промисловця. Сцена була знята за мотивами твору М. В. Гоголя.

Інтер'єрні сцени фільму також були відзняті у хаті заможного селянина-промисловця. Зокрема, сцена спілкування Хіврі з попом з подальшим його переховуванням під столом від неочікуваних гостей, гадання та розповідь кума Цибулі про червону свитку, що закінчується її появою та несамовитою втечею героїв.

Поза визначеними локаціями у зйомках фігурують наступні пам'ятки: Трьохсвятительська церква 1651 р. із с. Пищики Сквирського району Київської області, вітряний млин кін. XIX ст. із с. Ярославець Кролевецького р-ну Сумської обл., вітряний млин поч. XX ст. із с. Попівка Хорольський р-н Полтавська обл., корчма поч. XIX ст. із м. Переяслав, садиба заможного селянина-землевласника, двір олійника, двір безземельника, альтанка (Див. Додаток). Також у кадрах з'являються Вознесенський собор та дзвіниця Вознесенського собору, що розташовані у центральній частині міста Переяслава (Див. Додаток).

Наступним епізодом, події якого відбуваються в оточенні об'єктів переяславського музею просто неба, є арешт москалем Саватія Черевика та кума Цибулі. За сценарієм, москаль разом з своїми помічниками знаходить Черевика і Цибулю та звинувачує їх у крадіжці коней у циган. Москаль зачитує підозрюваним їхні права та розпочинає обшук, під час якого знаходить у кума Цибулі рукав від червоної свитки. Побачивши свитку, кум та Черевик починають тікати. Розпочинається несамовита гонитва, що закінчується арештом. Під час гонитви та арешту у кадрі з'являються наступні пам'ятки: вітряний млин кін. XIX ст. із с. Ярославець Кролевецького р-ну Сумської обл., вітряний млин поч. XX ст. із с. Попівка Хорольського р-ну Полтавської обл., корчма II пол. XIX ст. із м. Переяслава, садиба заможного селянина-землевласника, садиба олійника II пол. XIX ст., хата селянина-безземельника II пол. XIX ст. із с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. та альтанка (Див. Додаток).

Завершальний епізод фільму присвячений весіллю головних героїв мюзиклу Грицька та Параски, також має низку кадрів, у яких з'являються:

⁶ Гоголь Микола Васильович. Зібрання творів: у 7 т. / голова ред. кол. М. Г. Жулинський; НАН України, Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. Київ: Наукова думка, 2008–2009. Т. 1: Вечори на хуторі біля Диканьки / упоряд. П. В. Михед. Київ: Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2008. С. 42.

⁷ Фрагмент сценарію фільму з нотатками М. С. Свитко. *Особистий архів Є. Г. Єгорова*. С. 14.

⁸ Гоголь Микола Васильович. Зібрання творів: у 7 т. ... С. 44.

садиба заможного селянина-промисловця, Трьохсвятительська церква, вітряний млин поч. ХХ ст. із с. Попівка Хорольського р-ну Полтавської обл. (Див. Додаток). Під час епізоду головні герої фільму: циганка, чорт, Хівря, Параска, Мотря та Горпина виконують пісню Д. Гольде, К. Меладзе «Не купишь любовь».

Отже, зважаючи на все вищезазначене, можна з впевненістю стверджувати, що при створенні мюзиклу «Сорочинський ярмарок» комплекс пам'яток НІЕЗ «Переяслав» відіграв далеко не останню, а подекуди й провідну роль. На користь цього свідчить подяка від знімальної групи у фінальних титрах фільму: «Особая благодарность за оказанную помощь в съемках фильма Директору Музея народной архитектуры и быта Украины (г. Переяслав-Хмельницкий) Михаилу Ивановичу Сикорскому». Лєвова частка сцен фільму була відзнята у «декораціях» музею просто неба, саме на фоні пам'яток заповідника, що надало фільму неповторного колориту та атмосфери українського села ХІХ ст.

ДОДАТОК

Відомості щодо пам'яток НІЕЗ «Переяслав», що були задіяні у зйомках мюзиклу «Сорочинський ярмарок»⁹

Будівля сільської управи з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.¹⁰

Будівля сільської управи з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. Об'єкт культурної спадщини місцевого значення (кін. ХІХ ст.). Адміністративна споруда. Розташована на рівнинній відкритій території площею 95,5 м² в центральній частині Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», у центральній частині музею, на базарній площі. Збудована в кінці ХІХ ст. в с. В'юнище, Переяславського повіту, Полтавської губернії сільськими майстрами. Хата чотирикамерна: канцелярія, сіни, холодна, комірчина. Власне «хата» – збудована в «зруб», сіни – «в

шули». Стіни хати оббиті дранкою «шерцовкою», мазані товстим шаром глини та білені. Чільна і тильна сторона сіней не мазані і не білені. Хата має 7 вікон на 6 шибок: 3 – на чільній стороні, 3 – на причілках, 1 – на тильній стороні. Навколо стін – призьба: на чільній та на тильній стороні з дошок, на причілкових – з лози. Дах чотирисхилий, критий очеретом по латах. Перевезена, встановлена та реконструйована на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1971–1972 рр. Управа розташована на рівнинній, відкритій місцевості, на території базарної площі, в центральній частині Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини ліворуч від центрального шляху. З північного боку територія ділянки, на якій розташована будівля, межує із центральною дорогою Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини, із східного – базарною площею, із західного і південного боків – дедропарком.

Вознесенський собор 1700 р.¹¹

Пам'ятка національного значення. Центральна будівля ансамблю колишнього Вознесенського монастиря, знаходиться в центральній частині м. Переяслава. Споруда цегляна, викладена на піщано-вапняному розчині, потинькована і вапнована, на підвалі. Розміри собору: довжина – 29,4 м, ширина – 24,15 м, висота з хрестом – 42 м.

В плані собор хрещатий, західна частина вдовжена. Вхідні кути заповнені апсидами однакової висоти, вужчими за головні рамена. Наріжні фасади оформлені широкими пілястрами. Портали входів в собор прикрашені рослинним орнаментом. Над північним, південним та західним порталами розташовані великі прямокутні віконні прорізи, обрамлені наличниками складної будови, карнизами і оздоблені ліпними головками херувимів, над якими розташовані свічкоподібні елементи. Віконні прорізи різної форми і розмірів, що розташовані у два яруси по площині стін головних рамен та апсид, оздоблені прямо-

⁹ Тексти додатку сформовано за службовою документацією Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».

¹⁰ Паспорт об'єкта культурної спадщини Будівля сільської управи з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–3.

¹¹ Паспорт об'єкта культурної спадщини Вознесенський собор // НІЕЗ «Переяслав». С. 1; Паспорт пам'ятки архітектури та містобудування національного значення Вознесенський собор 1700 р. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–4.

кутними, на півциркульними і трикутними сандриками. Підвіконний простір віконних порізів першого ярусу оздоблений фігурними нішами. Над віконними прорізами другого ярусу під профільним карнизом розташовані ніші у вигляді візантійського хреста.

Над середохрестям споруди розташований світловий барабан, який завершується двоярусною видовженою ребристою банею та глухим ліхтарем з маківкою і хрестом. Об'єми гілок хреста завершені фігурними бароковими фронтонами, а двоповерхові кутові камери – наметовими дашками.

Внутрішній простір собору поділений чотирма опорними стовпами на декілька композиційно пов'язаних між собою просторових об'ємів.

Центральний квадрат за допомогою трикутних парусів переходить у восьмикутний барабан з боковими вітварями, які з'єднуються за допомогою аркад. Перекрита нава зімкнута склепінням, західне рамено – циліндричним.

Головний вітвар має напівсферичне склепіння, що бере початок з профільованого карнизу. Північний та південний вітварні стовпи переходять у підпружні арки, утворюючи великий головний вітвар та два бічних. Кожен парус восьмерика прикрашений медальйоном, обрамлений ліпним рослинним орнаментом.

Завдяки особливому ладу пропорцій, оригінальній композиції мас, архітектурним деталям і декору, собор належить до видатних споруд барокової архітектури доби українського Відродження.

Собор був побудований у 1695–1700 рр. коштом гетьмана Івана Мазепи, навколо якого сформувався ансамбль нового чоловічого монастиря, який став резиденцією правлячого архієрея і поклав початок створенню нового центра міста північніше цитаделі. З 1738 р. при монастирі діяв Колегіум – одна з найвищих шкіл України XVIII ст., який у 1776 р. був перетворений на духовну семінарію. В період 1753–1754 рр. в Колегіумі викладав філософ Григорій Сковорода. Остаточного вигляду монастир набув після будівництва дзвіниці у 1770–1776 рр. Під час Другої світової війни собор зазнав значних пошкоджень: по

стінах пішли вертикальні тріщини, купол отримав пробоїни, була повністю зруйнована різниця. У 1946 році була проведена перша реставрація собору. У 1962 році всередині храму був забілений стінопис. З 1946 р. по 1974 р. собор був зачинений і використовувався як складське приміщення. У 1975 р. у приміщенні головної нави була відкрита музейна експозиція – діорама «Битва за Дніпро в районі Букринського плацдарму», в підземному склепі – меморіал «вічного вогню» пам'яті загиблим воїнам та місцевим жителям. Ці об'єкти експонуються і сьогодні.

Вітряний млин (с. Ярославець Крелевецького р-ну Сумської обл.) кін. XIX ст.¹²

Вітряк шатрової конструкції («голландка»), восьмигранний, чотирикрилий, на один постав. В основі невисокий зрубний восьмерик. Над ним піднімається восьмикутний двоярусний каркас, звужений до верху і обшитий вертикально дошкою-шалівкою. Дах конічної форми, двосхилий, з ломаними фронтонами, критий залізом. На рівні зрубного восьмерика – вхідні двері, двостворчаті, скріплені горизонтально металевими пластинами. Заводня складається з трьох жердин, нижні кінці яких скріплені, а верхні розведені та прикріплені до даху з крилами. Висота – 5,60 м. Довжина основи – 5 м. Ширина основи – 4,80 м. Площа – 24 кв. м. Об'єм – 134 м³. Розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», у західній частині музею, обабіч центрального тракту. Із північного боку межує із хатою бідняка (с. Єрківці, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл.), зі східного боку – вітряним млином (с. Попівка, Хорольський р-н, Полтавська обл.). Збудований в кін. XIX ст. місцевими майстрами на кошти заможного селянина. Призначався для помелу зерна селянами за «мірчук» (1/10 частина перемеленого зерна). У плані забудови знаходився на околиці села. Під час колективізації був усупільнений. До 1968 р. належав колгоспу ім. Щорса. Використовувався для помелу зерна господарства і колгоспників. Переве-

¹² Облікова картка об'єкта культурної спадщини Вітряний млин з с. ЯрославецьКрелевецького р-ну Сумської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–2.

зений, встановлений та реконструйований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1968 р.

Вітряний млин (с. Попівка Хорольського р-ну Полтавська обл.) поч. ХХ ст.¹³

Розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», у західній частині музею. Зі східного боку межує із хатою ткача (с. В'юнище, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл.), з північно-західного боку – із хатою бідняка (с. Єрківці, Переяслав-Хмельницький р-н, Київська обл.), із західного – вітряним млином (с. Ярославець, Кролевецький р-н, Сумська обл.). Збудований на поч. ХХ ст. місцевими майстрами на кошти братів-середняків. Під час колективізації був усупільнений. До 1969 р. належав колгоспу «Червона Зірка». Використовувався для помолу зерна господарства і колгоспників. Перевезений, встановлений та реконструйований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1969 р. У плані забудови знаходився на околиці села, на підвищенні. Вітряк стовпкової конструкції, одноповерховий, каркасний, вертикально шальований дошками, чотиригранний, шестикрилий, на один постав. Зведений на високому зрубному колодязі. Покрівля двохскатна, металева. На чільній стороні ганок з дахом. Висота – 2,87 м. Довжина – 5,25 м. Ширина – 3,70 м. Площа – 19,5 м². Об'єм – 58,5 м³.

Дзвіниця Вознесенського собору (1770–1776 рр.) ХVІІІ ст.¹⁴

Культова споруда. Пам'ятка культурної спадщини національного значення (1770–1776 рр. ХVІІІ ст.) розташована у центральній частині м. Переяслава, історичному середмісті біля центрального майдану (вул. Сковороди, 54). Будівлі Вознесенського собору та дзвіниці є містобудівною домікантою в загальній структурі міста та

входить до комплексу пам'яток Вознесенського монастиря.

З 1953 по 1986 рр. дзвіниця була переобладнана і використовувалась як водонапірна башта. На сьогоднішній день будівля дзвіниці використовується за призначенням релігійною громадою міста Переяслава.

Крамниця (лавка) з с. Яreshки Баришівського району Київської обл.¹⁵

Об'єкт культурної спадщини місцевого значення (кінець ХVІІІ ст.). Громадська споруда для розміщення та продажу різноманітних товарів першої необхідності. Розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» у центральній частині музею, ліворуч від входу на ярмарковий майдан з головного тракту (перша в ряду). Рублена, однодільна будівля з дубового бруса, в'язаного в замки з короткими випусками («з лишком»), на кам'яних опорах. Два верхні вінці зрубу винесені назовні, за рахунок чого утворений вузький піддашок, підтримуваний з боків двома підкосами (кронштейнами), які розміщені і закріплені під кутом до передньої стіни. Піддашок прикрашений різьбою по дереву (підкоси декоративно оформлені). З чола по центру влаштовані дерев'яні двері з обох боків, від яких по одному великому вікну з залізними однопільними віконницями, які обладнані металевими смужками (штабами). Двері також з метою забезпечення безпеки приміщення, оббиті металом та мають потрійні штаби (шпуги). Підлога з дошок, стеля дощана, дах чотирихилий, критий покрівельним залізом. Розміри об'єкту: довжина – 5,35 м, ширина – 3,85 м, висота – 2,15 м, площа – 20,6 м².

Крамниця (лавка) з с. Гланишів Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.¹⁶

Об'єкт культурної спадщини місцевого значення (кінець ХІХ ст.). Господарська споруда

¹³ Облікова картка об'єкта культурної спадщини Вітряний млин з с. Попівка Хорольського р-ну Полтавської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–2.

¹⁴ Паспорт об'єкта культурної спадщини Дзвіниця Вознесенського собору // НІЕЗ «Переяслав». С. 1.

¹⁵ Облікова картка об'єкта культурної спадщини Крамниця (лавка) з с. Яreshки Баришівського району Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–2.

¹⁶ Облікова картка об'єкта культурної спадщини Крамниця (лавка) з с. Гланишів Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–2.

для розміщення, зберігання та реалізації продуктових та господарських товарів першої необхідності. Розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» у центральній частині музею, ліворуч від входу на ярмарковий майдан, з боку головного тракту (друга в ряду). Збудована у зруб «з лишком». Фасад складений із пиляних плах, решта стін – тесані колоди. У плані споруда прямокутної форми, встановлена на кам'яних брилах. Складається з двох частин: відкритого ганку-навісу, що спирається на чотири стовпці, та однокамерного закритого приміщення. Обидві частини під одним чотирихилим дахом, вкритим металом «в замок». Освітлюється двома вікнами на чотири шибки: одне влаштоване з чола (праворуч від дверей), друге – на правому причілку. На обох причілкових стінах – по душнику. Підлога дощана. Стеля виготовлена з шалівки. Двері однопільні широкі дерев'яні. Розміри: довжина – 6,96 м, ширина – 5,60 м, ширина ганку – 1,36 м, висота – 2,36 м, загальна площа – 46,4 м².

Крамниця (лавка)

з с. Соснова Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.¹⁷

Об'єкт культурної спадщини місцевого значення (кінець XIX ст.). Громадська споруда для розміщення, зберігання та реалізації продуктових та господарських товарів першої необхідності. Розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», у центральній частині музею, ліворуч від входу на ярмарковий майдан, з боку головного тракту (третья в ряду, поряд з торговими рядами). Будівля складена в зруб (простий замок з короткими випусками) із дуже широких пиляних плах. У плані споруда прямокутної форми, складається з двох частин: відкритого ганку-навісу, що спирається на чотири стовпці та однокамерного закритого приміщення. Обидві частини під одним чотирихилим дахом, вкритим «бляхою» «в замок». На кам'яних опорах. Двері

дерев'яні двопільні на залізних навісах, що переходять у скоби для замків, посередині обладнані металевою пластиною (штабою). Освітлюється одним вікном з чільного боку (праворуч від дверей). Віконниці двопільні на металевій штабі. Верхній наличник вікна оздоблений ромбовидним орнаментом. Підлога дощана. Розміри: довжина – 7 м, ширина – 6,25 м, висота – 2,3 м, площа – 32,8 м².

Крамниця-комора

з с. Дениси Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.¹⁸

Об'єкт культурної спадщини місцевого значення (90-ті рр. XIX ст.). Громадська, господарська споруда для розміщення, зберігання та реалізації продуктових та господарських товарів першої необхідності, зберігання запасів зерна, цінного господарського інвентарю. Розташований на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» у центральній частині музею на базарній площі, поряд з торговими рядами. Рублена будівля із тесаних дубових брусів з «лишком». У плані споруда прямокутної форми, складається з двох частин: відкритого ганку-навісу, що спирається на чотири фігурні стовпці та однокамерного закритого приміщення. Обидві частини під одним двоххилим дахом на кроквах, фронти дерев'яні. Комора вкрита «бляхою». Фронтон та проміжки між стовпами вгорі прикрашені наскрізною різьбою. Стовпи посередині також оздоблені різьбою. Підлога дощана. Стеля виготовлена з шалівки. Двері дощані. Розміри: довжина – 5,90 м, ширина – 5,05 м, висота – 2,50 м, ширина ганку – 1,30 м, площа – 30 м². Перевезена та встановлена на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у 1976 р.

Корчма¹⁹

Корчма – громадська будівля для відпочинку, розваг та спільних зібрань, ночівлі подорожую-

¹⁷ Облікова картка об'єкта культурної спадщини Крамниця (лавка) з с. Соснова Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1.

¹⁸ Облікова картка об'єкта культурної спадщини Крамниця-комора з с. Дениси Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1.

¹⁹ Облікова картка об'єкта культурної спадщини Корчма // НІЕЗ «Переяслав». С. 2, 3.

чих. Побудована у м. Переяславі (друга половина XIX ст.) і перевезена в музей у 1975 р. Розташована у південно-західній частині Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Споруда п'ятикамерна: власне корчма, дві кімнати для приїжджих, кімната господаря, приміщення для саней, карет, шарабанів. У зрубній прибудові розташована продуктова комора. Стіни корчми складені в зруб, мазані та білені зовні та зсередини. Вікон у будівлі 11, всі на чотири шибки, за винятком дальньої кімнати для приїжджих, задня стіна якої оздоблена вікном на шість шибок. У «власне корчмі» – чотири вікна, два з яких розміщені на чільній стіні та оздоблені одноствулковими віконницями з замальовками на козацьку тематику. У кімнаті для господарів одне вікно, у ближній кімнаті для приїжджих – чотири, два з яких на чільній стіні, аналогічно прикрашені віконницями. Дальня кімната для приїжджих оздоблена двома вікнами, одне з яких на шість шибок. Двері, що ведуть до «власне корчми» та кімнат для приїжджих, – одноствулкові, фільончасті. Дах корчми – стрімкий, чотирихилий, з очерету. На гребені влаштовані два димоходи. Призьба відсутня. Чільний бік споруди по всій довжині прикрашений галереєю, сім круглих стовпів якої підтримують дах. Підлога галереї дощана, крім заїзду. Розміри споруди: довжина – 17,48 м, ширина – 11,10 м, висота – 2,85 м, площа – 194 м². Розміри прибудови: довжина – 5,10 м, ширина – 3,53 м, висота – 2,20 м, площа – 15,79 м².

Повітка-олійниця із с. Рудяків Бориспільського р-ну Київської обл.²⁰

Повітка-олійниця – типова оригінальна промислова установка характерна для двору заможного селянина-промисловця XVIII-XIX ст. Збудована в першій половині XIX ст. в с. Рудяків Переяславського повіту Полтавської губернії в садибі прадіда Якова Собка місцевими майстрами. У 1930 р. дворище Собка було усупільнене, воно стало базою для створеного колгоспу. Олійниця використовувалась за призначенням до 50-

х рр. XX ст. Перевезена та встановлена на території Музею народної архітектури та побуту в 1965 р. Прямокутна будівля. Розміри: довжина – 11,87 м, ширина – 6,30 м., висота – 1,78 м, площа – 74,78 м². Стіни будівлі каркасні, вертикально зашиті дошкою-шалівкою. Споруда має двоє дверей (одні – для входу, другі – для виносу олії). Дах чотирихилий, очеретяний. Всередині повітки міститься дубовий прес XVIII ст. (довжина – 9 м, діаметр – 70 см), призначений для видобутку олії.

Погрібник з с. Рудяків Бориспільського р-ну Київської обл.²¹

Пам'ятка культурної спадщини місцевого значення (середина XIX ст.), що входить до комплексу споруд «Садиба заможного селянина промисловця». Погрібник – наземна, однодільна зрубна господарська будівля квадратної форми. Дах двохилий до фронтонів, покритий очеретом. З чільної сторони – невеликі дверцята. Призначався для збереження кисломолочних продуктів, городини та квашні. Розміри: довжина – 2,97 м, ширина – 4,15 м, висота – 1,05 м, площа – 12,32 м². Збудований в середині XIX ст. в с. Рудяків Переяславського повіту Полтавської губернії, в садибі заможного селянина Собка П. В. Перевезений та встановлений на території музею народної архітектури та побуту в жовтні 1968 р. Розташований в північно-західній частині музею на території садиби заможного селянина-промисловця.

Садиба селянина олійника²²

Садиба селянина олійника розташована у центральній частині Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». До її складу входить: хата, комора та клуня з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького району Київської обл. (друга половина XIX ст.).

Хата – чотиридільного типу: хата, хатина, сіни, прихатня комора. Побудована з не товстих тесаних, соснових колод в шули. Стіни усіх кімнат хати дранковані, мазані глиною та білені зо-

²⁰ Облікова картка об'єкта культурної спадщини Повітка-олійниця із с. Рудяків Бориспільського р-ну Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1; Паспорт об'єкта культурної спадщини Комплекс споруд «Садиба заможного селянина-промисловця» // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–4.

²¹ Паспорт об'єкта культурної спадщини Комплекс споруд «Садиба заможного селянина-промисловця». С. 1–2, 4.

²² Облікова картка об'єкта культурної спадщини Комплекс споруд «Садиба селянина олійника» // НІЕЗ «Переяслав». С. 2–3.

вні і з середини. Знизу зовні, навколо стін, невисока, широка глинобитна призьба, із фасаду і правого причілка обрамлена дошкою, із тильної сторони і лівого причілку цеглою та підведена жовтою глиною. Хата має сім вікон, чотири у «власне хаті», три у хатині. Дах чотирискхилий, на кроквах, критий очеретом по латах. Хата (с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.) – двокамерна споруда типу: хата + сіни. Стіни хати складені в зруб, стіни сіней складені в шули, нижні частини яких закріплені в другу підвалину, далі – горизонтальна закидка. Стіни хати зовні та всередині шеретовані, мазані та білені, стіни сіней зовні шеретовані, мазані та білені, за виключенням чільної стіни, що зашпарована. Вікон – чотири на шість шибок, всі в житловій кімнаті: 1 – на причілковій стіні, 2 – на фасадній, 1 – на задній. Хата має одні широкі вхідні двері, які розміщені в сінях. Крокви врубані у верхні вінці зрубу. Дах хати чотирискхилий, покритий очеретом. Для утеплення стін та їх міцності довкола будівлі влаштована глинобитна засипна призьба з червоною підводкою, оббита дошками. В середині хати розташована експозиція житла селянина олійника, що містить численні знаряддя праці та пристрої для олійного промислу. Розміри: довжина – 11,05 м, ширина – 6,80 м, висота – 2,66 м, площа – 75,14 м².

Торгові ряди²³

Реконструкція пам'ятки народної архітектури середини ХІХ ст. збудована реставраторами музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини на території базарної площі в 1976 р. Розміри: довжина ряду – 37 м; ширина ряду – 1,1 м; ширина полиць – 1,0 м; висота ряду 1,8 м.

Хата заможного селянина-промисловця з с. Єрківці Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.²⁴

Об'єкт культурної спадщини місцевого значення. Збудована в 60-х рр. ХІХ ст. в с. Єрківці

Переяславського повіту Полтавської губернії місцевими майстрами. Хата займала центральне місце в садибі, знаходилася в глибині двору, вікнами виходила на південний схід. Перевезена та встановлена на територію садиби заможного селянина-промисловця Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в 1966 р. Хата – п'ятикамерна споруда: хата, ванькір, хатина, сіни, комора. В плані прямокутної форми. Стіни з соснових тесаних колод, покладених в дубові шули, шпаровані, мазані, білені зовні і з середини. Стеля в хаті дощана покладена в розбіжку на сволоки і стіни, зверху вальковані, знизу шпарована і побілена. Освітлюється 6 вікнами на чотири шибки з віконницями: два на чільній стіні, два на тильній (задній), два на лівій причілковій. Хата має одні двері посеред чільної стіни. Над дверима збудований невеликий напіввідкритий ганок на чотирьох пиляних фігурних стовпцях, вкритий бляхою. Дах чотирискхилий на кроквах, критий очеретом по латах, гребінь придавлений дерев'яними «півзинами» з дощаним димарем. Крокви врубані у верхні вінці верхньої обв'язки. Підлога хати глинобитна, на ганку – дощана. Навколо нижніх вінців хати, оббита дошками глинобитна призьба з червоною підводкою. В середині хати розташована експозиція житла заможного селянина-промисловця. В коморі представлено домашнє начиння, господарський реманент. Розміри: довжина – 12,78 м, ширина – 7,10 м, висота – 2,20 м. Площа – 90,3 м².

Хата селянина-безземельника з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.²⁵

Хата селянина-безземельника з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл., побудована в 1889 р. (друга половина ХІХ ст.)²⁶. Демонтована, перевезена і встановлена на території музею в 1973 р. Розташована на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етног-

²³Акт обстеження та переоцінки торгових рядів базарної площі музею народної архітектури і побуту від 1.02.1997 р. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1.

²⁴Паспорт об'єкта культурної спадщини Комплекс споруд «Садиба заможного селянина-промисловця» // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–3; Паспорт об'єкта культурної спадщини Хата заможного селянина-промисловця з с. Єрківці Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–3.

²⁵Облікова картка об'єкта культурної спадщини Хата селянина-безземельника з с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. // НІЕЗ «Переяслав». С. 1–2.

²⁶Сікорський М. І. Переяславські музеї просто неба... С. 32.

рафічного заповідника «Переяслав» у центральній частині. Хата – трьохкамерна будівля типу: хата + сіни + комірчина, збудована в шули, причілковою стороною розміщена до центральної дороги, вхід до хати прямо з двору. Стіни хати мазані й білені. Довкола стін хати заплетена лісою широка глинобитна призьба, підведена рукою глиною. Освітлюється чотирма вікнами (одне на напільній стіні, одне – на причілковій, два – на фасадній стіні) на чотири шибки. Дах чотирихилий, покритий очеретом. Розміри: довжина – 9,95 м, ширина – 6,08 м, висота – 1,92 м, площа – 121 м².

**Хата заможного селянина-землевласника
з с. Гайшин Переяслав-Хмельницького р-ну
Київської обл.²⁷**

Хата з с. Гайшин Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. (кінець XIX ст.) перевезена у 1974 р.²⁸. Розташована на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» в південно-західній частині музею, в південній частині великого відкритого дворища заможного селянина-землевласника. Чільна стіна хати орієнтована на північний схід. П'ятикамерна споруда. Стіни з соснових тесаних плах, покладених у дубові шули, шпарованні, мазані, білені зовні і з середини. Освітлюється 11 великими вікнами на три шибки: п'ять – на чільній стіні, три – на тильній (задній), три – на лівій причілковій. Хата має двос дверей. Одні – посеред чільної стіни, інші – в правій причілковій. Над дверима збудовані невеликі ганки вкриті бляхою. Дах чотирихилий критий металом. З чільного боку даху розташовані два віконця-віддушника для освітлення та вентиляції горища. Крокви врубані у верхні вінця верхньої обв'язки. Навколо хати засипна призьба з дубових дошок. В середині хати розміщена експозиція житла заможного селянина-землевласника. Розміри: довжина – 12,9 м, ширина – 8,65 м, висота – 4,5 м. Площа – 121,7 м².

Трьохсвятительська церква²⁹

Козацька церква 1651 р., пам'ятка архітектури національного значення, розташована на території музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», у північній частині.

Перевезена до музею у 1983 р. з с. Піщики, Сквирського району, Київської області³⁰. У приміщенні церкви було створено Музей українського рушника, відкриття якого припало на 1995 р.³¹ Музей функціонує і сьогодні та входить до двадцяти тематичних музеїв, розміщених на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. У музеї експонується до 1000 рушників, притаманних Середньому Подніпров'ю: Київській, Чернігівській, Полтавській та Черкаській областям та Полісся³².

Церква дерев'яна, тридільна, триверха, на основі трьох зрубів з дубових тесаних, щільно припасованих колод. Зруби усіх трьох дільниць прямокутні, мають однакову висоту. Установлена на цегляному фундаменті з виступаючим цоколем. Зовні церква обшита горизонтально шалівкою; наріжники обшиті вертикальною дошкою по всій висоті. Розміри: притвор: довжина – 4,16 м, ширина – 4,0 м, площа – 18,72 м²; нава: довжина – 6,02 м, ширина – 5,35 м, площа – 31,8 м²; вівтар: довжина – 3,85 м, ширина – 3,70 м, площа – 14,44 м², ганок (паперть) – 11,2 м². Загальна площа 76,16 м². Освітлюється п'ятьма прямокутними вікнами, розміщеними у верхній частині зрубу стін вівтаря та нави, а притвор (бабинець) – напівкруглим вікном, яке знаходиться над вхідними дверима. Двері – двостулкові, дубові, оббиті зовні залізом. Верхи двозаломні під залізним покриттям. Центральний восьмерик ширший і вищий. Маківки вивершені хрестами складного профілю (ковані). Перед притвором – ганок (паперть) з шістьма східцями та двосхилим дахом, який тримається на шести різьблених колонах. Фронтони у верхній та нижній частині ганку прикрашені декоративною накладною різьбою.

²⁷Облікова картка об'єкта культурної спадщини Хата заможного селянина-землевласника з с. Гайшин Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл. С. 1–2; Паспорт об'єкта культурної спадщини Садиба заможного селянина-землевласника. С. 1–4.

²⁸Сікорський М. І. Переяславські музеї просто неба ... С. 23.

²⁹Облікова картка пам'ятки архітектури та містобудування національного значення Церква Трьохсвятительська // НІЕЗ «Переяслав». С. 2–3; Паспорт об'єкта культурної спадщини Церква Трьохсвятительська // НІЕЗ «Переяслав». С. 2–3.

³⁰Сікорський М. І. Переяславські музеї просто неба... С. 14.

³¹Переяслав мовою музеїв / Ред. О. Помийницький. Київ: Науково-виробнича фірма «Світа», 2000. С. 29.

³²Сікорський М. І. Переяславські музеї просто неба ... С. 14.